

BANKO PERTVARKYMO TEISINIAI MECHANIZMAI

Tomas Ambrasas

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Verslo teisės katedra

Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Elektroninis paštas ambrasas@gmail.com

Pateikta 2014 m. sausio 30 d., parengta spausdinti 2014 m. kovo 13 d.

doi:10.13165/JUR-14-21-1-05

Įvadas

Pasaulyje banko nemokumo teisinė kategorija suprantama kaip *banko restruktūrizavimo procedūros* (įprastai tai suprantama kaip specialus finansų įstaigų nemokumo režimas, teisės normų visuma, apimanti ir banko pertvarkymo teises technikas, įskaitant, bet jomis neapsiribojant, derybas su galimais investuotojais, turto ir išsipareigojimų perkėlimą, priežiūros institucijos sutikimą dėl konkrečių restruktūrizavimo susitarimų, privačios banko informacijos atskleidimą tretiesiems asmenims ir pan.) ir (arba) *banko likvidavimo procedūros* (įprastai suprantama kaip teisės normų visuma, reguliuojanti banko bankroto procedūras, įskaitant, bet neapsiribojant, likvidatoriaus paskyrimą, likvidatoriaus teises ir pareigas, likvidatoriaus priežiūrą, kuri įprastai vykdoma kreditorių ir teismo, be kita ko, tai ir banko moratoriumas, t. y. banko veiklos sustabdymas, turto valdymas ir realizavimas, piniginių lėšų paskirstymas kreditoriams, banko veiklos pabaiga ir pan.)¹.

1 International monetary fund and the World bank report. April 17, 2009. “An overview of the legal, institutional, and regulatory framework for bank insolvency”, p. 7–8.

Lastra, R. M. *Cross-border bank insolvency*. Oxford university press. New York, 2011. p. 42–46.

Prasidėjus pasaulinei finansų krizei bankų sektorius susidūrė su dideliais tiek ekonominiais, tiek teisiniais iššūkiais. Atsirado poreikis keisti teisinį reguliavimą. Europos Sąjungos (toliau – ES) įstatymų leidėjai suprato, jog gerai veikiančiai bendrajai rinkai reikia integruotos finansinio reguliavimo ir priežiūros sistemos. Tai yra esminis dalykas siekiant užtikrinti tų pačių aukštų standartų taikymą ES bankams, apsaugoti mokesčių mokėtojus nuo žlungančių finansų įstaigų gelbėjimo ir užtikrinti įsikišimą laiku bei veiksmingiausią krizės sprendimą kilus problemoms. Šiuos tikslus ES įstatymų leidėjas siekia įgyvendinti per Bankų sąjungos teisinį reguliavimą². Straipsnis nėra skirtas Bankų sąjungos teisės aktų analizei, tačiau pažymėtina, jog kuriant Bankų sąjungą šiuo metu siekiama sukurti naują, nuoseklią, integruotą finansinę sistemą visoje Europoje finansiniam stabilumui užtikrinti ir išlaidoms bankų žlugimo atveju sumažinti. Tuo siekiama vienodinti banko nemokumo teisę ir nuoseklią teisinį reguliavimą ES valstybėse narėse³. Be kita ko, reikia pasakyti, jog šio tyrimo objekto kontekste Bankų sąjunga svarbi ir tuo, jog sudedamuosiuose Bankų sąjungos teisės aktuose pirmą kartą Europos istorijoje vienodinamas banko pertvarkymo teisinio mechanizmo institutas, kuris svarbus tuo, jog visuotinai yra suprantamas kaip įprastinė bankroto bylos alternatyva ir priemonė, skirta žlungančiam bankui, kurio žlugimas sukeltų problemų viešajam interesui (keltų grėsmę finansiniam stabilumui, ypatingos svarbos banko funkcijoms ir indėlių, klientų turto ir viešųjų lėšų saugumui), restruktūrizuoti ar likviduoti⁴.

- 2 Bankų sąjungos sistema, be bendro priežiūros mechanizmo ir naujos integruotos indėlių draudimo schemos, sudaro ir kredito įstaigų pertvarkymo sistema, detaliau, be kita ko, reglamentuojanti ir bankų pertvarkymo teisinius mechanizmus. Šioje sistemoje numatyti ir valdžios institucijų įgaliojimai perimti žlungančio banko turtą, akcijas, įgaliojimai nurašyti ir konvertuoti banko skolą, nustatyti laikiną reikalavimų apmokėjimo moratoriumą, kreditoriams numatyti kompensavimo mechanizmai ir t. t. Bankų pertvarkymo ir gaivinimo direktyvoje nustatytas reguliavimas neišvengiamai ateityje bus inkorporuotas ir į Lietuvos nacionalinę teisę, o Reglamentas dėl vieningo pertvarkymo mechanizmo taikomas tiesiogiai.
- 3 Pirmininkaudama Europos Sąjungos Tarybai Lietuva 2013 m. gruodžio 11 d. pasiekė vieną iš svarbiausių rezultatų Bankų sąjungos srityje – sutarimą su Europos Parlamentu dėl Bankų gaivinimo ir pertvarkymo direktyvos, kuria nustatomos bankų gelbėjimo taisyklės. Direktyva turės būti perkelta į nacionalinę teisę ir reikalavimai įsigalios nuo 2015 metų. Be to, kai kurie direktyvos elementai bus inkorporuoti ir į bendrą pertvarkymo mechanizmą, dėl kurio 2013 m. gruodžio 18 d. Lietuva taip pat pasiekė bendrą sutarimą ES Taryboje. Iš esmės direktyva ir reglamentas, *inter alia*, reguliuoja ir banko pertvarkymo teisinius santykius ir suvienodins teisinę banko nemokumų reglamentavimo bazę Europoje.
- 4 Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos, kuria nustatoma kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo sistema ir iš dalies keičiamos Tarybos direktyvos 77/91/EEB bei 82/891/EB, direktyvos 2001/24/EB, 2002/47/EB, 2004/25/EB, 2005/56/EB, 2007/36/EB bei 2011/35/EB ir Reglamentas (ES) Nr. 1093/2010; Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento, kuriuo nustatomos kredito įstaigų ir tam tikrų investicinių įmonių pertvarkymo vienodos taisyklės ir vienoda procedūra, kiek tai susiję su bendru pertvarkymo mechanizmu ir Bendru bankų pertvarkymo fondu, ir kuriuo iš dalies keičiamas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1093/2010. Šiuose teisės aktuose, *inter alia*, įtvir-

Nors Lietuvos teisės aktai aiškiai apibrėžtos banko pertvarkymo sąvokos ir nepateikia, tačiau dar iki bankų sąjungos projekto svarstymo ES institucijose pirmą kartą Lietuvos istorijoje buvo panaudoti tam tikri banko pertvarkymo ir gyvybingumo atkūrimo teisiniai mechanizmai, kurie atitinkamai nėra moksliskai tirti bei analizuoti Lietuvoje. Šiuos mechanizmus ypatingai svarbu atskleisti mokslinė prasme, nes praktikoje banko tiesioginis likvidavimas (bankrotas), t. y. priešinga banko pertvarkymui teisinė procedūra, ne visada yra geriausia priemonė visuomenei, mokesčių mokėtojams ir kreditoriams. Likvidavimo procedūrų trukmė, sąnaudos ir rezultatai įprastai yra žalingi skolininkams ir kreditoriams (ilgai trunka, didesnės išlaidos administravimui ir teisinėms paslaugoms, didėja valstybės fiskalinės išlaidos, operatyviai neparduodamas daug kartų nuvertėja banko turtas, reikalingos sudėtingos derybos ir susitarimai tarp kreditorių ir t. t.). Be to, visuomenėje banko likvidavimas (bankrotas) ir banko pertvarkymas vis dar yra painiojamos sąvokos, o šių procedūrų teisinis turinys suvokiamas miglotai. Lietuvos pozityviojoje teisėje šiuo metu yra įtvirtintos tam tikros teisinės technikos, padedančios kovoti su banko mokumo problemomis: *banko nacionalizavimas, banko turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimas kitam bankui, banko turto atskyrimas, laikinos kreditų įstaigos sukūrimas, banko verslo perdavimas*. Visos šios priemonės padeda spręsti tam tikras nemokių bankų problemas, t. y. juos restruktūrizuoti ir (arba) pertvarkyti⁵. Taigi, būtina yra šiuos teisinius mechanizmus objektyviai ir moksliskai išnagrinėti, atskleisti jų pagrindinius principus ir teises pasekmes, kylančias atitinkamus mechanizmus pritaikius. Tyrimo rezultatai kilo išanalizavus mokslinę literatūrą, kompetentingų institucijų studijas ir pranešimus, atlikus atitinkamų teisės aktų ir teismų praktikos analizę. Straipsnis yra parašytas Lietuvos teisės požiūriu.

Temos mokslinis naujumas reiškiasi iš esmės niekada nenagrinėta nemokaus banko pertvarkymo teisine kategorija Lietuvoje. Mokslinė tokio pobūdžio tyrimo problema, be kita ko, visa apimtimi susijusi su temos aktualumu ir naujumu.

Tyrimo objektas – banko pertvarkymo mechanizmų teisinis reglamentavimas ir taikymas Lietuvos Respublikoje. **Tyrimo mokslinė problema** – kokie yra pagrindiniai banko pertvarkymo teisiniai mechanizmai pagal teisinį reguliavimą Lietuvoje ir

tinta bendra taisyklė, kad jeigu, institucijų vertinimu, nekyla grėsmės finansiniam stabilumui ir mokesčių mokėtojams, įprastai yra leidžiama bankui (ar jo dalims) žlugti įprastu būdu.

- 5 Dėl terminologijos pasakytina, jog literatūroje aptinkamos tiek banko restruktūrizavimo (angl. *bank restructuring*) sąvokos: pvz., Rosa, M. Lastra knygoje „*Cross-border bank insolvency*“, tiek banko pertvarkymo sąvokos (angl. *bank resolution*), pvz., ši sąvoka įsivyravusi Banko pertvarkymo ir gaivinimo direktyvoje, Reglamente dėl vieningo pertvarkymo mechanizmo, arba vartojama ir viena, ir kita sąvoka, pvz., David, S. Hoelscherio knygoje „*Bank restructuring and resolution*“. Autorius darbe daugiau vartoja banko pertvarkymo sąvoką (angl. *resolution*), remdamasis tuo, jog ši sąvoka modernesnė, būtent ši sąvoka įsivyravusi jau priimtuose Bankų sąjungos teisės aktuose, ir šiek tiek platesnė, t. y. suprantama kaip bankų problemų sprendimų būdų, apimančių ir bankų pertvarkymo teisinius mechanizmus, visuma. Kita vertus, pažymėtina, jog šios sąvokos pagal savo turinį iš esmės yra tapačios.

kokios teisinės pasekmės kyla juos taikant. *Tyrimo tikslas* – iširti ir atskleisti nemokaus banko pertvarkymo teisinius mechanizmus pagal Lietuvos teisę, supažindinti su pagrindiniais banko pertvarkymo mechanizmų veikimo principais ir tam tikrais ypatumais.

Tyrimo metodai. *Loginis* metodas taikytas darant pagrįstus surinktų faktų apibendrinimus, formuluojant tarpines ir galutines tyrimo išvadas. *Sisteminės (dokumentų) analizės* metodas taikytas siekiant sistemškai įvertinti egzistuojantių bankų teisinės aplinkos reguliavimą Lietuvoje, įtvirtintą Lietuvos Respublikos teisės aktuose, juo nustatyta bankų ir nemokumo teisės normų sisteminis ryšys, darant pagrįstas prielaidas dėl konkrečios normos prasmės, atskleidžiant restruktūrizavimo mechanizmų teisinę prigimtį ir reikšmę banko nemokumo kontekste. *Lingvistinis* metodas prisidėjo prie tikrosios teisės normų prasmės, turinio ir ryšių su kitomis normomis atskleidimo, analizuojant tiriamus tekstus, remtasi gramatikos, sintaksės ir kitomis kalbos taisyklėmis. *Apibendrinimo metodas*, kartu su loginiu, padėjo nustatyti tiriamų teisinių instrumentų bendruosius, pagrindinius požymius ir savybes.

Tyrimo metodologinės nuostatos – straipsnyje vyrauja hermeneutikos mokslinio pažinimo metodas. Banko nemokumo teisė, kaip ir banko restruktūrizavimo teisiniai mechanizmai, iš esmės grįsti interpretacijos ir supratimo teorija bei tyrimui būdingais kokybiniais metodais.

1. Banko, kaip atskiros rūšies verslo subjekto, nemokumo ypatumai

1.1. Banko pertvarkymo mechanizmo samprata, pagrindiniai tikslai ir principai

Siauruoju požiūriu banko pertvarkymas turi būti suprantamas kaip individualus, mokumo problemų turinčio banko veiklos pertvarkymas. Analizuojant plačiau pasakytina, kad bankas pertvarkomas pasirenkant tam tikrą banko pertvarkymo teisinį mechanizmą. Mechanizmas parenkamas *ad hoc* pagrindais (mokslinėje literatūroje paplitęs angl. *case-by-case* terminas), todėl banko pertvarkymas yra ir tam tikrų pertvarkymo strategijų pasirinkimas, tam tikra banko finansinės veiklos įvertinimo procedūra. Įprastai šį veiksma atlieka kompetentinga priežiūros institucija⁶.

6 Bankų priežiūros institucijos yra sukurtos tam, kad stebėtų šalyje veikiančių bankų veiklą ir adekvačiai reaguotų į bankų elgesį, sumažintų banko įsipareigojimų ir kapitalo rizikos lygį, prisiimtą banko valdymo organų ir valdytojų, pvz., netinkamas likvidumo ar kredito rizikos valdymas bei neadekvačios teisinės poveikio priemonės nusižengus vienam ar kitam teisės aktui, sumažintų banko nemokumo neigiamus padarinius ir reikalui esant pritaikytų atitinkamus bankų nemokumo teisinius mechanizmus.

Mokslinėje literatūroje banko pertvarkymas kartais dar suprantamas ir kaip banko pertvarkymo metodų visuma, užtikrinanti kiek įmanoma greitesnį piniginių lėšų prieinamumą indėlininkams bei kitiems kreditoriams⁷. Bendra taisyklė yra ta, jog jeigu, priežiūros institucijų vertinimu, nekyla grėsmės finansiniam stabilumui ir mokesčių mokėtojams, gali būti leidžiama bankui (ar jo atskiroms dalims) žlugti ir įprastu būdu, todėl banko pertvarkymas yra ir įprastinės bankroto bylos alternatyva, kurios *pagrindinis tikslas* – pašalinti nemokų banką iš finansų sistemos kartu išlaikant investuotojų ir visuomenės pasitikėjimą bankų sektoriumi⁸. Atsižvelgiant į tai, kad sutrikus bankų sistemos veiklai būtų pažeidžiami kone visų visuomenės narių interesai, taip pat ir jų nuosavybės teisė, bankų sistemos stabilumas ir patikimumas turėtų būti laikomas visuomenės interesu, kurį valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 str. 1 d., 46 str. 3, 4 d.). Taigi, banko pertvarkymo *tikslas* – siekti kuo mažesnių neigiamų padarinių mokesčių mokėtojams ir visuomenei, pertvarkyti finansinių problemų turintį banką, tinkamai suvaldyti teises ir ekonomines rizikas, kylančias dėl „blogų“ banko paskolų, netinkamai suformuotų specialiųjų atidėjimų, netinkamai įvertinto nemokaus banko turto ir pan.

Banko pertvarkymas *susideda* iš tam tikrų teisinių elementų: 1) priežiūros institucijai reikia įvertinti ir nustatyti banko finansinę būklę, t. y. išpareigojimų ir turto santykį bei likvidumą, padarytus teisės aktų pažeidimus, t. y. priežiūros institucijos nustatytų reikalavimų nesilaikymas, *ex ante* panaudoti įstatymuose numatytas visas įprastas poveikio priemones, taip pat įvertinti banko išskaidymo finansinius nuostolius, patikrinti esamą banko finansinio turto masę, suformuotus atidėjimus, patikrinti kapitalo pakankamumo reikalavimus ir tada priimti sprendimą dėl banko pertvarkymo (paremta tuo, jog priežiūros institucijos duomenys apie konkretų banką gali būti pasenę ir įprastai neatspindi realios ekonominės situacijos, todėl duomenis reikia atnaujinti). 2) Priežiūros institucijai reikia įvertinti banko akcininkų struktūrą (privatūs ar viešieji juridiniai asmenys, reziduojantys Lietuvoje ar užsienio valstybėse, koncentruota ar išskaidyta akcininkų struktūra ir pan.). Tai suponuoja tam tikrus kriterijus bei banko pertvarkymo apimtis ir padeda preliminariai susidaryti bendrą finansinių sunkumų turinčio banko vaizdą ir, įvertinus visas aplinkybes, preliminariai nuspręsti, ar galimas išankstinis viešas palaikymas⁹. 3) Reikia pasirinkti konkretų ir tinkamiausią pertvarkymo mechanizmą: tiesioginis likvidavimas; indėlių perkėlimas į kitą banką; laikinojo banko sukūrimas (angl. *bridge bank*), kai dalis nemokaus banko turto yra perkeliama į kitą „sveiką“ banką, o blogoji banko turto dalis įprastai realizuojama per likvidavimo procedūras; akcijų perkėlimas įskaitant, bet juo

7 Hoelscher, David S. *Bank restructuring and resolution*. Įžanga. New York: Palgrave Macmillan, 2006.

8 *Ibid.*

9 Hoelscher, David S., *supra* note 7, p. 98–101.

neapsiribojant, akcijų paėmimą visuomenės poreikiams (ši opcija įprastai naudojama kaip prielaida kitiems pertvarkymo mechanizmom taikyti). 4) Sprendimas dėl banko pertvarkymo mechanizmų taikymo turi būti priimtas labai operatyviai. Sudaromas detalizuotas veiksmų planas, privaloma vadovautis viešumo ir skaidrumo principais. Reikia įvertinti ir tai, ar bandant banką išgelbėti nebus patirta didesnių išlaidų kreditorių sąskaita nei kad tiesioginio likvidavimo atveju. Taigi, keliant klausimą, ar bankas sugebės toliau sėkmingai funkcionuoti, restruktūrizavimo galimybę reikia įvertinti ne ilgalaikėje, o trumpalaikėje perspektyvoje. Šis elementas apima ir politinius sprendimus, kaip antai sprendimus dėl finansinės naštos pasidalinimo, dėl rinkos įvertinimo, dėl „užkrato“ tikimybės visai šalies bankų sistemai ir pan. 5) Banko pertvarkymo mechanizmai visais atvejais turi būti pagrįsti viešų ir privačių interesų derinimo principu: i) banko problemų sprendimas visų pirma savininkų, akcininkų ir kreditorių pinigais, vadinamuoju *bail-in* būdu (įprastai tai skolų nurašymo priemonės arba, kitaip sakant, tai kapitalo ir išsipareigojimų nurašymas ir / arba jų dalies pavertimas akciniu kapitalu); ii) *bail-out* principas, kai bankai yra gelbėjami valstybės lėšomis arba „išoriniais“ pinigais. Be to, pagal egzistuojančią pertvarkymo sistemą kiekvienoje valstybėje nustatomi tam tikri nuostolių paskirstymo principai, kurių reikėtų laikytis atitinkamai pagal kiekvienos šalies nemokumo režimą. Šie principai yra: a) visi nuostoliai pirmiausia paskirstomi akcininkams, o tada kreditoriams ir b) tos pačios klasės kreditoriams gali būti taikomas skirtingas požiūris, jei tai pagrįsta viešuoju interesu ir visų pirma siekiant paremti finansinį stabilumą. Šie principai taikomi visoms banko pertvarkymo priemonėms. Reikia pažymėti ir tai, jog gelbėjimo privačiomis lėšomis priemonės atžvilgiu atitinkamoje teisinėje sistemoje išsamiau nustatomas reikalavimų tenkinimo eiliškumas. Prieš pasirenkant tam tikrą banko pertvarkymo mechanizmą svarbu yra įvertinti, kas prisiims banko nemokumo nuostolius ir kas bus apsaugotas nuo nuostolių, iš esmės tai yra kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės ir reikalavimų pirmenybės klausimas.

Sistemiškai analizuodami Lietuvos Respublikos finansinio tvarumo įstatymą galime teigti, jog iš esmės banko pertvarkymo mechanizmų tikslas Lietuvoje yra stiprinti bankų sistemos finansinį tvarumą, siekiant apsaugoti svarbius visuomenės interesus¹⁰. Finansinio stabilumo stiprinimo priemonės (tarp jų ir banko pertvarkymo teisinius mechanizmus) galima taikyti po vieną arba kelias iš karto¹¹. Be to, labai svarbu, kad restruktūrizuojant banką yra nustatomi tam tikri nuostolių paskirstymo principai (pvz., visi nuostoliai pirmiausia paskirstomi akcininkams, o tada kreditoriams¹²).

10 Lietuvos Respublikos finansinio tvarumo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 93-3985. 1 straipsnis.

11 *Ibid.*, 2 straipsnio 4 dalis.

12 Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 54-183. 87 straipsnio 7 dalis.

1.2. Banko nemokumas ir *lex specialis*. Pagrindinės banko nemokumo priežastys ir padariniai

Visuotinai pripažįstama, jog bendrųjų nemokumo teisės normų nepakanka tinkamai reguliuoti mokumo problemų turintį banką¹³. Norint objektyviai įvertinti pertvarkymo teisinius mechanizmus visų pirma reikia įvertinti priežastis, dėl kurių banko pertvarkymui nepakanka bendrų nemokumo teisės normų, taikomų įprastoms įmonėms. Iš esmės taip yra dėl specifinės bankų veiklos bei dėl kylančios sisteminės rizikos. Bankinė veikla, kaip ir kitos verslo rūšys, yra susijusi su rizikos prisiėmimu, tačiau tai neišvengiamai daro didžiulę įtaką visai šalies finansų sistemai. Kartais dėl nepamatuotos rizikos tam tikras bankas susiduria su laikinomis arba ilgalaikėmis finansinėmis problemomis. Tokiu atveju kompetentingai priežiūros institucijai reikia spręsti nemokaus banko problemas, panaudojant tam tikras banko gelbėjimo priemones, t. y. banko pertvarkymo teisinius mechanizmus. Taigi kokios priežastys lemia, kad banko nemokumas reguliuojamas skirtingai nei įprastų verslo subjektų nemokumas? *Pirma*, banko nemokumo teisė pasaulyje daugiausia reguliuojama *lex specialis*, o ne *lex generalis* teisės normomis¹⁴. Be to, bankų nemokumo ypatumus ir problematiką lemia didesnis nei įprastų verslo subjektų nemokumo atveju viešas interesas¹⁵, didesnis kreditorių sąrašas, plati banko veiklos specifika ir plati banko veikimo jurisdikcija (įprastai bankai veikia tarpvalstybiniu lygiu (angl. *cross-border*), didesnė bendra turto masė, sudėtingesnės banko sandorių finansinės operacijos bei apimtys, platus ir labai specifiškas banko produktų sąrašas, ypatinga indėlininkų teisių apsaugos sistema, išskirtiniai teisiniai mechanizmai, reguliuojantys banko restrukūrizavimą. Pažymėtina, jog nemokumo teisinis rizikos turi neabejotiną įtaką ir ekonominėms valstybės rizikoms, kaip antai fiskalinei politikai, finansų stabilumui ir pan. *Antra*, bankui tapus nemokiam patiriamos išlaidos yra kur kas didesnės nei įprasto verslo subjekto nemokumo atveju (žlugus ne finansų įstaigai). Pavyzdžiui, kai kurių mokslininkų skaičiavimais, banko turto nuostoliai tiesioginio likvidavimo atveju yra labai reikšmingi ir siekia apie 30 proc. realios banko turto vertės, o tai gerokai didesni skaičiai nei bankrutavus įprastam verslo subjektui, t. y. ne finansų įstaigai

13 Lastra, R. M., *supra* note 1, p. IX.

14 *Ibid.*, p. 34–37.

15 LAT 2012 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2012. Kasacinis teismas pažymėjo, kad finansų sektorius, kurio reikšmingą dalį Lietuvoje sudaro bankų sektorius, priskirtinas prie vieno jautriausių sektorių, o situacija jame gali turėti didelę įtaką šalies ekonomikai, gyventojų ir ūkio subjektų pasitikėjimui šalies finansų sistema, šios sistemos tvarumui, todėl būtina užtikrinti tinkamą ir laiku įgyvendinamą finansų sistemos stabilumo stiprinimo priemonių panaudojimo galimybes. Šios įstatymų nuostatos rodo, kad finansų sistemos stabilumas yra viešasis interesas, o griežtas paskolos sąlygų laikymasis, atsižvelgiant į kreditavimo verslo specifiką, turi esminę reikšmę.

(nuo 10 iki 20 proc. turto vertės)¹⁶. Panašią išvadą galime padaryti analizuodami ir bankrutavusio banko „Snoras“ atvejį¹⁷. Pažymėtina, kad dažniausiai vien tik administravimo ir teisinės išlaidos, taikant tiesiogines likvidavimo procedūras, sudaro apie 10 proc. žlugusio banko bendros turto vertės¹⁸. Be to, bankų bankroto procesai (tiesioginis likvidavimas) trunka labai ilgai, jų metu iki turto realizavimo momento gerokai sumažėja turto vertė. *Trečia*, kai bankas *de facto* tampa nemokus¹⁹ iš esmės egzistuoja keturi pagrindiniai nemokaus banko problemų sprendimo ir pertvarkymo būdai (angl. *resolution*): i) nemokus bankas gali tiesiog bankrutuoti (taikomos tiesioginės likvidavimo procedūros), ii) bankas parduotas kaip verslas (angl. *merger and acquisitions*), iii) įkurta laikinoji kredito įstaiga, iv) turtas atskirtas, t. y. parduotas dalimis, pavyzdžiui, turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimas kitam bankui (angl. *purchase and assumption agreement*), v) bankas nacionalizuotas²⁰. Tai kur kas platesnis teisinių variacijų spektras nei įprasto verslo subjekto pertvarkymo atveju. *Ketvirta*, banko nemokumo ypatumus lemia ir itin didelis ir specifinis banko nemokumo priežasčių spektras. Iliustruojant paminėtinos kelios aktualiausios priežastys Europos Sąjungos kontekste: *netvarūs verslo modeliai, pagrįsti pernelyg dideliu įsiskolinimu ir per didelę priklausomybę nuo trumpalaikio didmeninio finansavimo, per didelis darbuotojų skaičius ar pernelyg išpūsta banko struktūra, silpna visų rizikos rūšių valdymo sistema, nepakankamas vidaus audito tarnybos darbas, netinkamo operacijų atvaizdavimo apskaitoje atvejai, paskolos susijusiems su akcininkais asmenims, tyčiniai nusikalstami veiksmai ir t. t.*²¹ *Penkta*, akcentuotina, jog pastaroji finansų krizė lėmė daug bankų nemokumo atvejų, kurie susidūrė ir su kapitalo nepakankamumu²², o tai buvo viena svarbiausių banko nemokumo priežasčių. Kapitalo reika-

16 Marinc, M.; Vlahu, R. *The Economics of Bank Bankruptcy law*. Berlynas: Springer – Verlag Berlin Heidelberg, 2012, p. 42–44.

17 AB banko „Snoras“ bankroto administratoriaus pateiktos veiklos ataskaitos rodo, jog vien tik per trijų mėnesių laikotarpį, pvz., laikotarpis iki 2013 m. birželio 30 d., ir jame atliktų mokėjimų suma sudaro 16,9 mln. Lt, įskaitant 6,4 mln. Lt veiklos sąnaudas, 9,4 mln. Lt (su PVM) išmokas konsultantams ir t. t. [žiūrėta 2014-01-02]. <http://www.snoras.com/files/tiny_mce/files/LT%207%204%20-%20Annual%20report%20-%20FINAL.pdf>.

18 Marinc, M.; Vlahu, R., *supra* note 8, p. 42–44.

19 Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, *supra* not, 12, 84 straipsnio 1 dalis. Sąlygas, kurioms esant bankas gali būti pripažįstamas nemokiu, ir banko nemokumo apskaičiavimo ir įvertinimo tvarką nustato priežiūros institucijos teisės aktai. Be kita ko, finansų įstaiiga pagal Lietuvos Respublikos finansų įstaigų nuostatas privalo būti visada pasirengusi vykdyti savo įsipareigojimus pagal pirmą kliento pareikalavimą (likvidumas) ir įvykdyti visus savo įsipareigojimus (mokumas).

20 Marinc, M.; Vlahu, R., *supra* note 8, p. 42–44.

21 Europos Komisijos informacinis pranešimas, Briuselis, 2012 m. birželio 22 d., MEMO/12/478 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-23]. <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-478_lt.htm#PR_metaPressRelease_bottom>.

22 Užklupus krizei bankų sektoriaus įstaigų turimas kapitalas buvo nepakankamas tiek kiekybės, tiek kokybės požiūriu, todėl prirėkė precedento neturinčios nacionalinių valdžios institucijų

lavimai skiriasi nuo įprastų verslo subjektų. Be to, įprastai bankas netampa nemokus per naktį²³. Tai vyksta laipsniškai pažeidžiant teisės aktų reikalavimus, kai bankas palaipsniui pradeda neatitikti keliamų kapitalo reikalavimų, o tai automatiškai reikalauja atitinkamų priežiūros institucijos veiksmų²⁴. Jeigu banko akcininkai nepadidina banko kapitalo iki reikalaujamos normos²⁵ (arba tai daro daugiau formos, o ne turinio prasme) – tokiu atveju priežiūros institucija, siekdama išlaikyti finansų sistemos stabilumą bei pasitikėjimą, pradeda ieškoti nemokaus banko problemų sprendimo būdo (pvz., „blogų paskolų“ problemų sprendimas²⁶), t. y. turi ieškoti tam tikrų teisinių mechanizmų, galinčių pašalinti mokumo problemų turintį banką iš civilinės apyvartos efektyviausiu būdu.

Galiausiai, nagrinėjant banko pertvarkymo teisinę kategoriją, reikia aptarti ir esminius banko nemokumo teisinius padarinius, kurie kyla dėl specifinių banko nemokumo priežasčių. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo normos netaikomos *expressis verbis* banko pertvarkymo atveju, nes i) iš esmės neįmanoma sulyinti įprastų verslo subjektų (bankai išimtinai verčiasi tiktai finansinių ir su tuo susijusių paslaugų teikimu²⁷) ir bankų reikšmės finansų sistemai. Bankai įmonėms, piliečiams ir visai ekonomikai teikia gyvybiškai svarbias paslaugas. Jų veikla iš esmės grindžiama pasitikėjimu ir jie gali greitai tapti negyvybingi, jei jų klientai ir sandorio šalys nebetikėtų, kad jie įvykdys išpareigojimus. ii) Dėl kredito įstaigų tarpusavio ryšių masto kyla sisteminės krizės, kai vieno banko problemos tampa visos sistemos

paramos. Pateikusi pasiūlymą dėl bankų kapitalo poreikio Europos Komisija Europos Sąjungoje pradėjo įgyvendinti naujus tarptautinius banko kapitalui taikomus standartus, dėl kurių susitarta G20 lygmeniu (vadinamasis susitarimas „Bazelis III“). Šioje srityje Europa rodo pavyzdį – šias taisykles ji taiko daugiau kaip 8 tūkst. bankų, kurie valdo 53 proc. pasaulio turto. Šiuo metu Komisijos pasiūlymai svarstomi Taryboje ir Europos Parlamente. Šaltinis: Europos komisijos informacinis pranešimas, Briuselis, 2012 m. birželio 22 d., MEMO/12/478, *supra* note 21.

23 Hoelscher, David S., *supra* note 7, p. 97.

24 Lietuvos banko ataskaita apie AB „Snoras“ bankroto procesą [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-02-10]. <http://www.lb.lt/seimo_posedyje_ab_banko_snoras_bankroto_proceso_apzvalga_1>. Neribojamos rizikos, banko kapitalas nepalaiko reikalaujamo kapitalo lygio, neribojamos palūkanos, mokamos neprofesionaliems rinkos dalyviams ir pan. Pažeidimai nesilaikant šių kriterijų atitinkamai susiję su priežiūros institucijos taikomomis poveikio priemonėmis bankui.

25 Pagal Lietuvos Respublikos bankų įstatymo 41 straipsnio 1 dalį banko įstatinis kapitalas sudaromas, didinamas ir mažinamas Akcinių bendrovių įstatymo nustatyta tvarka, jeigu Bankų įstatymas nenustato kitaip.

26 Campbell, A. *Bank insolvency and the problem of nonperforming loans*. Journal of Banking regulation, 2007, UK, p. 25–45. Didėjant blogų paskolų skaičiui mažėja kredito davėjo gaunamų iš periodinių kreditų grąžinimo mokėjimu lėšų srutai, todėl kredito davėjas (bankas) gali susidurti su lėšų trūkumu ir siekdamas tinkamai vykdyti savo išpareigojimus (pvz., grąžinti indėlininkams lėšas) būti priverstas ieškoti papildomų finansinių resursų, nes priešingu atveju galėtų iškilti paties banko nemokumo rizika.

27 Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, *supra* note 12, 4 straipsnis.

problemomis (kitaip skaičiuojama ir matuojama rizika, kas iš esmės skiriasi nuo įmonių restruktūrizavimo įstatymo nuostatų. iii) Įmonės restruktūrizavimo byla iškeliamą teisme, tuo tarpu banko restruktūrizavimo teisiniai mechanizmai gali būti pritaikyti išimtinai priežiūros institucijos sprendimu (be teismo leidimo). iv) Dėl pareiškimo iškelti įmonės restruktūrizavimo bylą teismas priima nutartį, banko restruktūrizavimo atveju priimami priežiūros institucijos sprendimai, t. y. banko valdybos nutarimai. v) Įmonių restruktūrizavimo atveju kreditorių susirinkimas pritaria restruktūrizavimo plano projektui, jeigu už jį balsuoja kreditoriai, kurių reikalavimų suma vertine išraiška sudaro ne mažiau kaip 2/3 visų teismo patvirtintų kreditorių reikalavimų sumos vertinės išraiškos, tuo tarpu banko restruktūrizavimo atveju kreditorių ir / ar akcininkų pritarimo apskritai nereikia, vietoj to egzistuoja banko gavimo ir pertvarkymo plano procedūra, kuri iš esmės pagrįsta išimtinai priežiūros institucijos sprendimais. Apibendrinant akivaizdu, jog valstybė, norėdama kuo operatyviau ir efektyviau kovoti su nemokių bankų problemomis, kurios pasižymi tam tikrais ypatumais, privalo turėti efektyvias teisines konstrukcijas, leidžiančias išspręsti mokumo problemų turinčio banko problemas.

1.3. Pagrindinės banko pertvarkymo sąlygos Lietuvoje

Visų pirma, pagal Lietuvoje esantį teisinį reguliavimą iš esmės banko pertvarkymo teisiniai mechanizmai kartu yra ir finansinio stabilumo stiprinimo priemonės²⁸. Konkrečiam bankui taikytinos viena ar kelios finansinio stabilumo stiprinimo priemonės, pasirenkamos atsižvelgiant į Finansinio tvarumo įstatyme įtvirtintus principus ir kitas šio įstatymo nuostatas: į banko finansinę padėtį ir veiklos perspektyvas, į situaciją Lietuvos Respublikos finansų sektoriuje ir pasaulio finansų rinkose, į banko, kuriam taikytinos finansinio stabilumo stiprinimo priemonės, prašymą ir Lietuvos banko išvadą bei siūlymus dėl taikytinos finansinio stabilumo stiprinimo priemonės, į informaciją, gautą iš Lietuvos banko, apie jo pagal kitus įstatymus bankui taikytas ar taikomas priemones²⁹. Banko pertvarkymo mechanizmų panaudojimo sąlygos tiesiogiai susijusios su konkrečiu banko finansine būkle ir grėsmėmis, ypatinai akcentuotina galimas rizikos kilimas bankų sistemos stabilumui ir patikimumui.

Pirma ir bene svarbiausia banko pertvarkymo sąlyga – turi būti pateikta Lietuvos banko išvada, kad bankas turi likvidumo problemų arba kyla reali grėsmė, kad turės likvidumo problemų, ir Lietuvos banko pagal teisės aktus galimos taikyti priemonės yra nepakankamos banko likvidumo problemoms spręsti, arba yra išvada, kad kyla reali grėsmė, jog bankas taps nemokus³⁰. Antra, įgaliojta priežiūros institucija, Lietuvos bankas, gali panaudoti tam tikrą mechanizmą turėdama pagrindą daryti išvadą,

28 Lietuvos Respublikos finansinio tvarumo įstatymas, *supra* note 10, 2 straipsnis.

29 *Ibid.*, 2 straipsnio 4 dalis.

30 Lietuvos Respublikos finansinio tvarumo įstatymas, *supra* note 10, 3 straipsnis.

kad netaikant šio įstatymo nustatytų finansinio stabilumo stiprinimo priemonių kils grėsmė bankų sistemos stabilumui ir patikimumui³¹. Trečia, pažymėtina ir tai, jog siekiant apsaugoti esamas banko nuosavybės teises, reikėtų, kad banko pertvarkymo pradžios ir priežiūros institucijos intervencijos momentas būtų ankstyvojoje banko problemų sprendimų stadijoje. Tačiau sprendimas dėl restruktūrizavimo pradžios momento gali priklausyti nuo keleto kintamųjų ir veiksnių, susijusių su vyraujančiomis rinkos sąlygomis ar ypatingomis banko likvidumo, ar mokumo problemomis, o tai reiškia, kad reikalinga tam tikra priežiūros institucijos sprendimų priėmimo diskrecija. Tokią diskreciją Lietuvos bankui suteikia Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas³². Galiausiai, norint taikyti tam tikrą banko pertvarkymo teisinį mechanizmą, labai svarbu įvertinti visas faktines aplinkybes ir atsižvelgti į tai, jog taikant pertvarkymo mechanizmą nebūtų pabloginama banko kreditorių, kurių reikalavimams netaikoma indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo sistema, turtinė padėtis. Manytina, jog visais atvejais reikėtų įvertinti ir esamą, ir tą padėtį, kurioje kreditoriai atsidurtų, jei nemokiam bankui šis mechanizmas nebūtų taikomas ir šis bankas įstatymų nustatyta tvarka būtų likviduojamas dėl bankroto. Kad galėtų taikyti šias priemones, priežiūros institucijos pagal įstatymą turi turėti įgaliojimus imti kontroliuoti žlugusią arba žlungančią įstaigą, perimti akcininkų ir vadovų vaidmenį, perduoti turtą ir įsipareigojimus bei užtikrinti sutarčių vykdymą. Aptarus pagrindines banko pertvarkymo taikymo sąlygas ir su jomis susijusį teisinį reguliavimą kyla klausimas, kokie yra esminiai teisiniai mechanizmai, naudojami bankui susidūrus su mokumo problemomis pagal Lietuvos teisę? Kokia praktika Lietuvoje susiformavo taikant vieną ar kitą banko pertvarkymo teisinį mechanizmą? Kokios tokio pobūdžio restruktūrizavimo mechanizmų taikymo teisinės pasekmės?

2. Banko veiklos apribojimas ir nacionalizavimas AB banko „Snoras“ scenarijus

Tiriant teisinį reguliavimą Lietuvoje banko restruktūrizavimo teisinių mechanizmų kontekste akcentuotina, jog, kaip yra žinoma, visai neseniai du Lietuvos viešinio kapitalo bankai tapo nemokūs. Priežiūros institucijai reikėjo priimti tam tikrus sprendimus dėl teisinių mechanizmų panaudojimo ir (arba) tiesioginio banko likvidavimo (bankroto). Vienas iš banko pertvarkymo būdų yra banko nacionalizavimas. Iš esmės tai teisinis reiškinys, kai akcininkų valdymas pakeičiamas vyriausybės (tiksliau indėlių draudėjo) valdymu. Pažymėtina, kad Lietuvoje Vyriausybė turi teisę paimti banko akcijas visuomenės poreikiams³³ tik išimtiniais atvejais, jei banko ak-

31 *Ibid.*, 3 straipsnio 1 dalis.

32 Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, *supra* note 12, 8 straipsnis.

33 Lietuvos Respublikos finansinio tvarumo įstatymo 8 straipsnio 6 dalis nustato, kad akcijų kainą tvirtina Vyriausybė, atsižvelgdama į audito įmonės ir (ar) turtą vertinančios įmonės siūlymus,

cijų paėmimas valstybės nuosavybėn yra būtinas tam, kad valstybė galėtų laiku imtis veiksmų, reikalingų bankų sistemos stabilumui ir patikimumui užtikrinti, jei kitos galimos priemonės nėra tinkamos arba jau pritaikytų priemonių nepakanka šiam tikslui pasiekti. Banko akcijos visuomenės poreikiams paimamos Vyriausybės nutarimu teisingai atlyginant³⁴. Nuosavybės teisė į paimamas akcijas pereina valstybei nuo Vyriausybės nutarimo paimti banko akcijas visuomenės poreikiams įsigaliojimo. Šis instrumentas yra daugiau kraštutinė teisinė priemonė, reikalaujanti didelių fiskalinių išlaidų (ypatingai tuo atveju, jeigu didžioji dalis banko kreditorių yra apdrausti), pasaulinėje praktikoje taikoma išimtiniais atvejais³⁵. Kai akcijos yra paimamos visuomenės poreikiams pagal Lietuvos Respublikos finansinio tvarumo įstatymą, akcininkai gali sprendimą skųsti, bet tik dalyje dėl teisingos kainos (kadangi įstatyme numatyta išimtis iš bendrojo reglamentavimo, kad akcijos pereina valstybės nuosavybėn ne nuo atsiskaitymo momento, o nuo LRV nutarimo priėmimo). Pažymėtina, jog Lietuvoje akcijų paėmimas visuomenės poreikiams yra įmanomas ir kitų įstatymų pagrindais. Akcijų paėmimas visuomenės poreikiams yra numatytas Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatyme bei Bankų įstatyme. Šiuose įstatymuose numatyti kiti nei Finansinio tvarumo įstatyme paėmimo pagrindai, nustatyta kita paėmimo procedūra. Pagal Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymą VI „Indėlių ir įsipareigojimų draudimas“ taryba, gavusi priežiūros institucijos informaciją, kad banko veikla nėra saugi ir patikima ir kad bankas gali tapti nemokus, bei turėdama pakankamą pagrindą manyti, kad bankui galimas draudžiamas įvykis gali kelti pavojų draudimo įmonės likvidumui ir tinkamam draudimo išmokų išmokėjimui, turi teisę priimti sprendimą paimti banko akcijas iš akcininkų. Pagrindinis akcijų paėmimo visuomenės poreikiams mechanizmo ypatumas šiuo atveju yra numatyta nuosavybės perėjimo apskundimo galimybė.

Taigi, banko nacionalizavimas apima keletą esminių etapų. *Visų pirma*, bankas turi būti pripažintas nemokiu priežiūros institucijos sprendimu³⁶, egzistuojantys tei-

o akcijų kainos nustatymo išlaidos apmokamos valstybės lėšomis. Nustatant banko akcijų kainą negali būti atsižvelgiama į bankui pagal šį įstatymą jau taikomas ar galimas taikyti finansinio stabilumo stiprinimo priemones. Buvusiems akcininkams sumokant nustatytą akcijų kainą už paimamas akcijas, jiems taip pat sumokamos Civilinio kodekso 6.210 straipsnio 1 dalyje nustatyto dydžio palūkanos nuo jiems priklausančios sumokėti akcijų kainos už paimamas akcijas už laikotarpį nuo nutarimo paimti akcijas įsigaliojimo dienos iki atsiskaitymo su buvusiais akcininkais dienos.

34 Lietuvos Respublikos finansinio tvarumo įstatymas, *supra* note 10, 8 straipsnis.

35 Marinc, M.; Vlahu, R., *supra* note 8, p. 46.

36 Lietuvos banko valdybos 2012 m. rugsėjo 7 d. nutarimas Nr. 132, „Dėl kredito įstaigų nemokumo“. Kredito įstaigos nemokumas nustatomas pagal kredito įstaigos finansines ir priežiūrai skirtas ataskaitas, kitus iš kredito įstaigos ar kitų asmenų gautus dokumentus ir (ar) prireikus atliekant kredito įstaigos inspektavimą (tikrinimą). Lietuvos banko valdyba gali nuspręsti pripažinti kredito įstaigą nemokia, jeigu yra bent viena iš šių sąlygų: 1. kredito įstaigos turto grynoji vertė yra mažesnė negu kredito įstaigos įsipareigojimai; 2. kredito įstaiga 6 mėnesius iš

sės aktai turi leisti priežiūros institucijai taikyti tam tikras poveikio priemones. Antra, valstybė turi turėti galimybę pagal esamą teisinę bazę rekapitalizuoti banką, t. y. užpildyti atsiradusią finansinę spragą. Tai vyksta išvalant neigiamą kapitalą ir valstybei įnešant papildomą kapitalą bei iš esmės siekiant, kad bankas atitiktų priežiūros institucijos nustatytus kapitalo pakankamumo rodiklius.

Visai neseniai Lietuvos valstybė yra nacionalizavusi banką „Snoras“³⁷. Toks sprendimas buvo priimtas vadovaujantis Bankų įstatymo ir Finansinio tvarumo įstatymo nuostatomis, suteikiančiomis teisę išimtiniais atvejais, kai bankui gresia nemokumas, imtis atitinkamų poveikio priemonių, o jei jų nepakanka – paimti banko akcijas visuomenės poreikiams³⁸. Priėmus tokį sprendimą apribojamos banko galimybės vykdyti prisiimtus įsipareigojimus. Bankas negali prisiimti naujų įsipareigojimų, iš esmės banko veikla sustoja ir tai turi neigiamą įtaką tokio banko klientams (preliminarieji susitarimai, sudaryti su šiuo banku iki nacionalizavimo, nėra vykdomi, bankinių paslaugų teikimo apribojimai sukelia nepatogumų klientams ir pan.)³⁹.

Viena vertus, esant adekvačiam ir savalaikiam veiksmy koordinavimui nutarimas dėl banko nacionalizavimo pagal dabartinę teisinį reguliavimą Lietuvoje gali būti priimtas labai operatyviai (tuo tarpu gali prireikti kelių mėnesių planavimo ir derybų kitoms įstatymuose numatytiems restruktūrizavimo priemonėms pritaikyti), priėmus tokį nutarimą „sveiki“ skolinimo santykiai valstybėje išlaikomi, kreditoriai apsaugomi nuo dar didesnių nuostolių, viešas pasitikėjimas finansų sistema išlaikomas, mažėja galimybės sisteminei finansų sistemos rizikai. Todėl laiku pritaikius nacionalizavimo teisinį instrumentą tikėtina, jog būtų išvengiama esminių pavėlavimų, susijusių su tiesioginiu didelio banko likvidavimu ir turinčių neigiamos įtakos kreditoriams bei finansų stabilumui tolesniame banko bankroto procese. Sistemškai vertinant banko nacionalizavimo teisinį mechanizmą, įtvirtintą Lietuvos teisėje, manytina, jog vis dėlto banko nacionalizavimas apsaugo visus banko kreditorius nuo dar didesnių nuostolių nei tiesioginio likvidavimo procese. Ši priemonė padeda suvaldyti sisteminę riziką esant trapiam visuomenės pasitikėjimui bankų sistema. Nuo to mo-

eilės nevykdo Lietuvos banko valdybos nustatyto kapitalo pakankamumo (mokumo) normatyvo; 3. kredito įstaiga per 5 darbo dienas negali įvykdyti nors vieno kreditoriaus pagrįsto finansinio reikalavimo (dėl lėšų trūkumo kredito įstaigos sąskaitose negali atlikti kliento pavedimo, grąžinti indėlių ar kitų pasiskolintų lėšų arba vykdyti kitų finansinių įsipareigojimų).

37 Lietuvos banko ataskaita apie AB „Snoras“ bankroto procesą, *supra* note 24.

38 Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, *supra* note 12, 90 straipsnis.

39 Hoelscher, David S., *supra* note 7, p. 105. Tai įprasta praktika ir tarptautiniu mastu. Pavyzdžiui, banko *Continental Illinois National bank*, JAV nemokumas. Tuo metu aštuntas pagal dydį šalies bankas buvo paskelbtas nemokiu. Užuoat tiesiogiai likvidavus banką buvo priimtas nutarimas, kurio pagrindu Federalinė indėlių draudimo įmonė prisiėmė 3 mlrd. JAV dolerių įsipareigojimų ir perėmė nuosavybėn milijardo dolerių vertės blogų paskolų iš nemokaus banko. Valstybinė įmonė taip pat investavo pakankamai reikšmingą sumą grynujų pinigų siekdama atstatyti kapitalo pakankamumo reikalavimus. Akcininkai nusileido ir atsisakė savo nuosavybės teisiu dėl banko likutinės vertės bei pretenzijų į turto masę, gautą likvidavus „blogą“ turta.

mento, kai bankas nusprendžia tęsti savo veiklą, mokūs klientai gali toliau išlaikyti kreditavimo-paskolinius teisinius santykius su banku. Tai ypatingai svarbu tuomet, kai valstybėje nėra alternatyvių kreditavimo šaltinių arba jie yra riboti⁴⁰. Veiksmingai pritaikius šį instrumentą taip pat išvengiama esminių trikdžių bankinėje atsiskaitymų-mokėjimų sistemoje. Be to, laiku pritaikius šį mechanizmą nedidėja valstybės fiskalinės išlaidos. Kartu su nacionalizacija fiskalinės išlaidos yra ribojamos ta apimtimi, kuri reikalinga kapitalo lygiui pakelti ir palaikyti iki priežiūros institucijos nustatytos normos (atsiradusi spraga plius papildomas kapitalas)⁴¹. Kita vertus, reikia paminėti ir galimas neigiamas nacionalizavimo taikymo teises pasekmes. Banko nacionalizavimas dažniausiai vis tiek paveikia finansų rinką, be to, neišsprendžia esminės problemos, t. y. iš esmės nenustato tikrųjų banko žlugimo priežasčių. Banko akcijas perėmus vyriausybei neįmanoma jų parduoti, be to, tai dažniausiai veda prie netiesioginių papildomų išlaidų, pavyzdžiui, skolinantis lėšas tarptautinėse rinkose ar papildomų teisminių ginčų dėl akcijų vertės. Kita su tuo susijusi teisinė problema – teisės aktuose nėra nustatyta per kiek laiko už nusavintas akcijas turima atsiskaityti su acininkais. Dar vienas esminis šio mechanizmo trūkumas yra tas, kad kai indėlininkai ir kiti banko kreditoriai žino, jog valstybė juos vis tiek apsaugos, net ir žlugus bankui, jie neturi priežasčių sekti su banko finansine veikla susijusių esminių įvykių, įvairių banko finansinių ataskaitų, t. y. indėlininkai tampa nedisciplinuotais klientais. Toks reikšminys teisinėje literatūroje apibūdinama „*moral hazard*“⁴² (moralinė rizika) terminu. Kitas moralinis-teisinis aspektas bei su tuo susijusi rizika yra ta, kad kai valdymo organai žino „*moral hazard*“ principo ypatumus, jie gali imtis nepamatuotos ir pernelyg didelės rizikos (pvz., paskutinės vilties sprendimai) ir siekiant sprendimų įgyvendinimo *ex ante* bandyti rekapitalizuoti banką. Be kita ko, nacionalizavimo atveju vyriausybė arba priežiūros institucija vis dėlto yra neefektyvi, nepatyrusi banko savininkė, neturinti specifinių žinių ir resursų (pvz., žmogiškųjų), todėl manytina, kad valdyti banką tinkamai ir efektyviai ji nesugebėtų, be to, kyla ir politinė rizika, sprendimų priėmimas nėra labai efektyvus⁴³, atsiranda abejonių dėl informacijos gavimo būdų ir pagrindų tretiesiems asmenims, sprendimų greitis bei kokybė tampa iš dalies priklausomi ir nuo politinės valios. Taip pat pažymėtina, jog vadovaujantis Lietuvos Respublikos indėlių ir išpareigojimų investuotojams draudimo įstatymu,

40 Hoelscher, David S., *supra* note 7, p. 109.

41 *Ibid.*

42 Hoelscher, David S., *supra* note 7, p. 106.

43 Sprendimą dėl finansinio stabilumo priemonės taikymo priima Vyriausybė. Finansų ministerija nagrinėja ir analizuoja gautą informaciją, nustato problemą, parenka konkrečią priemonę, nustato lėšų šaltinius, rengia Vyriausybės nutarimo projektą. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2008 m. patvirtino Finansinių krizių prevencijos ir valdymo planą ir sudarė nuolatinę Finansinių krizių prevencijos ir valdymo komisiją. Visais atvejais informacija gali būti nagrinėjama tiek Finansų ministerijoje, tiek Finansinių krizių prevencijos ir valdymo komisijoje, todėl manytina, jog tai per didelis asmenų ratas.

fizinių ir juridinių asmenų indėliai iki 100 tūkst. eurų yra apdrausti. Tai reiškia, kad sustabdžius banko veiklą ar šiam bankui negalint įvykdyti savo įsipareigojimų, bet kuriuo atveju visi asmenys, turintys šiame banke indėlius iki 100 tūkst. eurų, juos atgautų. Tačiau ta indėlių suma, kuri viršija 100 tūkst. eurų, yra neapdrausta ir lieka rizika, kad banko turimo turto nepakaks grąžinti šiuos indėlius, juolab turint omenyje, jog teisminiai ginčai, siekiantys apsaugoti nuo nesąžiningų akcininkų veiksmų (ypatingai tais atvejais, kai vadovų ir savininkų veikla gali būti ne tik nesėkminga, bet ir įžūliai nusikalstama ar indėlininkų piniginės lėšos ikeistos už paskolas arba pervestos į kitas galimai su akcininkais susijusias struktūras, lengvatinių mokesčių zonų jurisdikcijose ir t. t.) bei siekiantys „parpumpuoti“ turtą į banką ar pripažinti tam tikrus sandorius negaliojančiais trunka ilgai, o per tą laiką banko turtas gali nuvertėti ar pasidaryti nelikvidus.

3. Banko turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimas (ang. *purchase and assumption transactions*) AB „Ūkio bankas“ scenarijus

Iš esmės banko turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimas kitam bankui yra labiausiai paplitęs banko restruktūrizavimo teisinis mechanizmas pasaulinėje bankų nemokumo praktikoje⁴⁴. Bendrąja prasme tai yra ir tam tikras turto atskyrimo mechanizmas, kurio tikslas – *pertvarkymo institucijoms sudaryti sąlygas nuvertėjusį arba probleminių turtą perduoti turto valdymo įmonei, kad tas turtas būtų valdomas ir ilgainiui sutvarkytas*. Turtas turėtų būti perduodamas rinkos arba ilgalaikė ekonomine verte, kad nuostoliai būtų pripažinti tuomet, kai įvykdomas perdavimas. Siekiant sumažinti konkurencijos iškraipymus ir moralinės rizikos pavojų, manytina, jog šią priemonę reikėtų naudoti tik kartu su kitos rūšies pertvarkymo priemone. Banko, kuriam paskelbtas veiklos apribojimas (moratoriumas) ir paskirtas laikinasis administratorius, *turtas, teisės, sandoriai ir įsipareigojimai* gali būti perduodami kitam bankui, jeigu: 1) yra reali grėsmė, kad administruojamo banko turto grynoji vertė taps mažesnė negu banko įsipareigojimai ar bankas atitiks kitas priežiūros institucijos priimtuose teisės aktuose nustatytas sąlygas, kada bankas gali būti pripažįstamas nemokiu, arba nustatoma, kad bankas jau atitinka sąlygas, kada bankas gali būti pripažįstamas nemokiu, ir 2) administruojamo banko turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimas kitam bankui leistų išlaikyti indėlininkų pasitikėjimą bankų sistemos stabilumu ir patikimumu ir kitaip apsaugoti viešuosius interesus, o administruojamo banko likvidavimas dėl bankroto tokiu pačiu mastu neapsaugotų šių interesų⁴⁵. Taigi, viso banko ar jo dalies perdavimo tikslas yra išlaikyti banką

44 Marinc, M.; Vlahu, R., *supra* note 8, p. 45.

45 Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, *supra* note 12, 7 straipsnis.

nenutraukusį ūkinės-komercinės veiklos išvengiant finansų sistemos „griaunančio efekto“, kurį sukeltų tiesioginė banko likvidacija ar masinis indėlių atsiiminėjimas kituose bankuose. Pažymėtina, jog viso banko ar jo dalies perleidimo sandorio *struktūra* yra gana paprasta: *pirmiausia*, reikalingas bankas, norintis išgyti gerą finansinį turtą iš žlugusio banko ir prisiimti indėlininkų įsipareigojimus, *antra*, indėlių draudikas arba Vyriausybė turi skirti piniginių lėšų (pvz., paskolos sandoris) kompensuoti skirtumą tarp gero banko turto ir prisiimtų įsipareigojimų⁴⁶. Taigi *banko turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimo* sandorio metu geras banko turtas yra perleidžiamas balansine (aktyvų) verte ir sandoryje nustatoma tenkinanti kompensacinė įsipareigojimų suma. Tuo tarpu „blogai“ banko daliai skelbiamas bankrotas ir administratorius pinigines lėšas, realizavus blogą turtą, skirsto įstatymų nustatyta tvarka pradėjus veikti specialiam bankroto teisiniui reguliavimui. Tokio sandorio esmė yra pagrįsta aukščiausios kainos principu (angl. *the highest premium*), t. y. laimi tas pirkėjas, kuris pasiūlo geriausią kainą, gauta priemoka sumažina pinigines lėšas, reikalingas gauti kompensuojant trūkumą, atsiradusį tarp perkamo turto vertės ir preziuruojamų įsipareigojimų dydžio, skirtumas kompensuojamas Vyriausybės (indėlių draudimo sistemos).

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos bankų įstatymu administruojamo banko turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimo metu gali būti perduodamas visas arba dalis administruojamo banko turto, teisių (turtinių ir neturtinių) ir sandorių bei visi arba dalis administruojamo banko įsipareigojimų, tačiau: 1) visais atvejais turi būti perduodami administruojamo banko įsipareigojimai Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatyme nurodytiems indėlininkams ir investuotojams, kuriems, esant draudžiamajam įvykiui, būtų mokamos draudimo išmokos, neviršijančios sumos, kurią jiems privalėtų išmokėti valstybės įmonė „Indėlių ir investicijų draudimas“, ir banko įsipareigojimai valstybės institucijoms ir įstaigoms, atsirandantys iš sandorių, sudarytų po banko veiklos apribojimo (moratoriumo) paskelbimo dienos; 2) neperduodami administruojamo banko įsipareigojimai kreditoriams, kurių reikalavimai banko bankroto atveju tenkinami penktąja, šeštąja ir septintąja eile, t. y. pasitikėtinės (subordinuotos) paskolos ir banko išleisti ne nuosavybės vertybiniai popieriai, kurie turi visus pasitikėtinės (subordinuotos) paskolos požymius; banko akcininkų, banko stebėtojų tarybos narių, banko valdybos narių ir banko administracijos vadovų reikalavimai. Administruojamo banko turtas, teisės, sandoriai ir įsipareigojimai gali būti perduodami tik po to, kai jų vertinimą atlieka laikinojo administratoriaus pasitelkta audito įmonė ir (ar) turtą vertinanti įmonė. Vykdamas administruojamo banko turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimą kitam bankui gali būti perduodamas iš karto visas numatytas perduoti turtas, teisės, sandoriai ir įsipareigojimai arba perdavimas gali būti vykdomas dalimis. Be to, jau perduotas turtas, teisės, sandoriai ir įsipareigojimai turto, teisių, sandorių ir įsi-

46 Hoelscher, David S., *supra* note 7, p. 107.

pareigojimų perdavimo dokumentuose numatytais sąlygomis ir terminais gali būti gražinami, esant reikalui atitinkamai tikslinant sumokėtą verčių skirtumo padengimo sumą, administruojamam bankui, jeigu tokia galimybė aiškiai numatyta tokiuose dokumentuose arba paaiškėja aplinkybės, kad yra perduotas turtas, teisės, sandoriai ir įsipareigojimai, kurių nebuvo numatyta perduoti. Reikia akcentuoti ir tai, jog turto atskyrimo mechanizmo taikymo atveju yra netaikomos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso, kitų įstatymų ir teisės aktų ar banko sudarytų sandorių nuostatos, numatančios reikalavimus iš anksto kreditoriams, skolininkams ar kitiems asmenims pranešti apie tokius veiksmus, kurie atliekami vykdant turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimą, numatančios reikalavimus tokiems veiksmams atlikti gauti kitų asmenų leidimus ar sutikimus, įskaitant kreditoriaus sutikimą perkelti skolą kitam asmeniui, arba kitaip ribojančios turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimo vykdymą. Be to, turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimas nelaikomas sandorio pažeidimu ir (arba) teisėta priešastimi kreditoriams, skolininkams ar kitiems asmenims nutraukti sandorį, sudarytą su administruojamu banku. Tuo atveju, jeigu kreditoriai, skolininkai ar kiti asmenys, nesilaikydami šios nuostatos, nutraukia sandorį, toks sandoris gali būti gražinamas atgal į administruojamą banką⁴⁷.

Iliustruojant šį pertvarkymo mechanizmą, reikia pažymėti, jog neseniai Lietuvos bankas AB „Ūkio bankas“ pripažino nemokiu ir visam laikui atšaukė jo veiklos licenciją⁴⁸. Administruojamo banko turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimą priežiūros institucijos pritarimu bei atsižvelgdamas į jos duotus nurodymus organizuoja ir vykdo laikinasis administratorius⁴⁹, todėl Lietuvos bankas įgaliojo laikinąjį administratorių pradėti derybas su kitais bankais dėl AB „Ūkio bankas“ įsipareigojimų ir turto perdavimo kitam bankui. Iš viešai paskelbtos informacijos žiniasklaidos priemonėse galime teigti, jog buvo keturios pagrindinės banko gelbėjimo alternatyvos, kurias svarstė laikinasis administratorius: banko rekapitalizavimas, laikinojo banko sukūrimas, banko bankrotas arba banko dalies turto, sandorių, teisių ir pareigų perdavimas. Remiantis tuo, kad banko turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimas kitam bankui leistų labiau išlaikyti indėlininkų pasitikėjimą bankų sistemos stabilumu bei patikimumu ir kitaip apsaugoti viešuosius interesus nei AB „Ūkio bankas“ likvidavimas dėl bankroto, Lietuvos bankas pasiūlė valstybės įmonei „Indėlių ir investicijų draudimas“ dalyvauti „Ūkio banko“ turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimo finansavime pervedant lėšas kitam bankui, kuris pagal LR bankų įstatymo 76 straipsnio nuostatas perėmė AB „Ūkio banko“ turtą, teises ir įsipareigojimus tam, kad būtų padengta perduodamų įsipareigojimų vertės ir kartu perduoda-

47 Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, *supra* note 12, 76 1 straipsnis.

48 Lietuvos banko valdybos 2013 m. vasario 18 d. nutarimas Nr. 03-31 „Dėl AB „Ūkio bankas“ nemokumo“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-13]. <https://www.lb.lt/lietuvas_banko_valdybos_nutarimai?&pg=9>.

49 Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, *supra* note 12, 76 straipsnio 4 dalis.

mo turto, teisių ir sandorių vertės skirtumo suma, kuri, AB „Ūkio bankas“ laikinojo administratoriaus vertinimu, sudarė 800 mln. litų⁵⁰. Pažymėtina, kad vadovaujantis Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymu draudžiamasis įvykis laikomas įvykusi, kai bankas negali atsiskaityti su kreditoriais, t. y. tampa nemokus⁵¹. Taigi sprendimas buvo grįstas logika, jog banko padalinimo atveju būtų užtikrinamas mokėjimo ir dalies kitų finansinių paslaugų teikimo žlungančio banko klientams tęstinumas, labiau, nei realizuojant visą AB „Ūkio banko“ turtą bankroto procedūros metu, būtų išsaugota žlungančio banko vertė. „Gerojoje“ dalyje liko kokybiškas banko turtas ir banko įsipareigojimai. Tai reiškia, kad priėmus tokį sprendimą banko indėlininkai ir kreditoriai liko apsaugoti, nes toks valstybės žingsnis leido išvengti banko nemokumo dėl įsipareigojimų už „blogąjį“ turtą. Vis dėlto nemokaus banko klientų reikalavimai, susiję su „blogąjo“ banko dalimi, galėtų likti nepatenkinti, kadangi kreditorių reikalavimai būtų vykdomi tik iš tų lėšų, kurios būtų gautos realizavus „blogąjį“ turtą. Priežiūros institucija naudojo šį sandorį perkeliant tiksliai pirminę dalį nemokaus banko į laikinąją banką (angl. *bridge bank*), o vėliau parduodant laikinąją banką privačiam rinkos pirkėjui, kuriam perkeliamos pagrindinės banko paslaugos, ir atitinkamai likviduojama likusi pradinė banko dalis.

Viena vertus, išgryninant šio mechanizmo taikymo teises pasekmes akcentuotina, jog taikant šį teisinį mechanizmą patiriamos mažesnės administravimo išlaidos. Šis metodas ypatingai taikytinas tuomet, kai bankas finansuojamas daugiausia iš indėlininkų įneštų piniginių lėšų. Manytina, kad, priimant sprendimą dėl nemokaus banko problemų sprendimo ir tolesnio likimo, bene svarbiausios praktikoje yra operacinės rizikos problemos⁵². Viena iš teigiamų sandorio pasekmių yra ta, kad toks sandoris gali būti atliktas labai greitai (pvz., JAV buvo atvejų, kai tokio pobūdžio sandoris buvo atliktas ir jam pasiruosta per savaitgalį⁵³, Lietuvoje sandoris buvo sudarytas praėjus 11 dienų po paskelbimo apie AB „Ūkio bankas“ moratoriumą). Operatyvumas yra svarbus faktorius siekiant išlaikyti visuomenės pasitikėjimą finansų sistema. Be to, tokio sandorio struktūrą lengva paaiškinti visuomenei, indėlininkams, t. y. iš esmės sandoris jiems nesukelia jokių neigiamų teisinių pasekmių išskyrus tai, jog jų sąskaitos yra perkeliamos į naują banką. Jeigu yra keletas potencialių pirkėjų, toks sandoris leidžia vyriausybei ir / arba indėlių draudėjui, siekiant maksimaliai patenkinti kreditorių ir valstybės interesus, pritraukti maksimalią tokio sandorio kainą ir gauti maksimalią vertę už banko valdomą turtą. Tai padeda sumažinti reikšmingas fiskalines išlaidas, kurios dažniausiai būna skubaus vykdymo. Be kita ko, įgyvendi-

50 AB „Ūkio bankas“ laikinojo administratoriaus pateikta vieša informacija [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-13]. <<http://www.ub.lt/>>.

51 Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 65-2635. 2 straipsnis.

52 Hoelscher, David S., *supra* note 7, p. 109.

53 *Ibid.*

nant banko turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimą išvengiama „griaunančio“ efekto (kas yra labiau tikėtina tiesioginio likvidavimo atveju), pirmuosius nuostolius prisiima akcininkai, neefektyvus bankas pašalinamas iš finansų sistemos. Esamieji banko skolininkai tęsia paskolinius teisinius santykius su perkančiuoju banku, todėl egzistuoja minimalus mokėjimų sistemą „griaunantis“ efektas. Perkantis bankas perima nemokaus banko prievoles ir jo vaidmenį atsiskaitymų ir mokėjimų sistemoje. Perdavimo sutartis patraukli ir dėl joje nustatomų kreditorių teisių apsaugos mechanizmų, kuriuos sudaro preliminarus ir galutinis perleidžiamo turto vertės nustatymo mechanizmas, pavyzdžiui, perkančiojo banko pareiga grąžinti banko dalies įgyto turto vertės skirtumą, jeigu ji padidėja, ir perleidžiančio banko opciono teisė išpirkti dalį perduoto turto.

Kita vertus, taikant banko turto, teisių, sandorių ir įsipareigojimų perdavimo mechanizmą galima identifikuoti ir neigiamų teisinių pasekmių. Vienas esminių sandorio trūkumų yra tas, kad visi nemokaus banko indėlininkai yra apsaugomi, įskaitant sudėtingus atvejus ir / ar ginčytinus finansinius reikalavimus, kurie nėra apsaugoti indėlių draudimo sistemos (pvz., obligacijos ar indėlio sertifikatai), dėl to dalis indėlininkų gali patikėti, jog jeigu nemokaus banko problemos bus išspręstos tokiu būdu, finansų sistemos ir rinkos stabilumas ir patikimumas rinkoje sugrius. Tokio pobūdžio sandorius techniškai bei operacine prasme sudėtingiau įgyvendinti. Dar vienas iš galimų trūkumų tas, jog dažniausiai banko turtas, teisės, sandoriai ir įsipareigojimai pagal sutartį yra perduodami kitam bankui vadovaujantis atliktu preliminariniu turto vertinimu, kuris yra abejotinos teisinės galios⁵⁴. Atlikus patikslintą (išsamų ir galutinį) turto vertinimą skirtumas yra pervedamas arba draudimui, arba kita sutartyje nustatyta tvarka, tačiau gali iškilti įvairių su tuo susijusių teisinių problemų bei padidėti teisminių ginčų tikimybė. Be to, praktikoje gali susiklostyti situacija, kai nusipirkęs portfelį bankas į kaupiamųjų indėlių sąskaitas pervestas pinigines lėšas gali bandyti grąžinti atgal tais atvejais, kai paaiškėja, jog indėlininkai buvusiame nemokiame banke sudarytų kaupiamųjų ar universaliųjų indėlių sąskaitas (užsitikrinant galimybę bet kada juos pildyti, taip laiminti iš sudėtinų palūkanų efekto) pildė po to, kai buvo apribota banko veikla, pavyzdžiui, paskirtas banko moratoriumas. Natūralu, jog perėmęs turtą ir įsipareigojimus bankas nebenori mokėti nemokaus banko pažadėtų palūkanų, nes tokie indėliai gali nebeatitikti rinkos sąlygų. Jau nusipirkęs ir perėmęs nemokaus banko įsipareigojimus pirkėjas gali svarstyti galimybę vienašališkai pakeisti indėlių sutarties sąlygas iš nemokaus banko perimtiems kaupia-

54 Pagal Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymą turto rinkos kaina nustatoma įstatymo nustatyta tvarka atliktoje turto vertinimo ataskaitoje, o „preliminarus turto vertinimo“ teisinis statusas įstatyme nenumatytas (Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo 23 str.). Dažnai pateiktos turto preliminarus įvertinimo pažymos neatitinka Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo 23 straipsnyje galutinei turto vertinimo ataskaitai nustatytų reikalavimų, todėl nėra pagrindo vadovautis šiame dokumente nurodyta turto verte (Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo 24 str. 1 d.).

miesiems indėliams ir svarstyti galimybę tokio pobūdžio indėlius apskritai perkelti į „blogąją“ nemokaus banko dalį arba šiems indėliams įvesti naują mokesťį. Dėl to išskyla didelė tikimybė, jog dalis buvusių nemokaus banko indėlininkų dėl portfelį perėmusio banko veiksmų gali kreiptis į teismą ir ginti savo teises. Be to, tokių sandorių tikslas yra lyg ir viešųjų tikslų tenkinimas (užtikrinti indėlininkų pasitikėjimą bankų sistemos stabilumu ir patikimumu ir apsaugoti viešuosius interesus), tačiau vien priežiūros institucijos dalyvavimas tokiuose sandoriuose savaime neleidžia teigti, kad užtikrinama viešojo ir privataus intereso pusiausvyra ir kad banko kreditorių teisės negali būti pažeistos.

Aptartas banko pertvarkymo teisinis mechanizmas literatūroje dar kartais yra vadinamas banko išskaidymu į „gerą“ ir „blogą“ banką. Tai iš esmės koreliuojantys reiškiniai. Praktikoje dažnai atsitinka taip, jog, bankui jau turint mokumo problemų, po priežiūros institucijos įspėjimų pašalinti trūkumus, esminė banko valdomo turto vertė vis dėlto būna neaiški. Tokiu atveju priežiūros institucija gali priimti sprendimą padalinti nemokų banką į dvi dalis – „gerą“ banko turtą ir apdraustus indėlininkus laikydama pagrindiniame „gerame banke“ (angl. *bridge bank*) ir palikdama „blogą“ turtą ir neapdraustus banko įsipareigojimus „blogame“ banke. Tokiu atveju „laikinas bankas“ (angl. *bridge bank*) tampa skaidresnis ir gali būti nedelsiant parduodamas privačiam subjektui, tuo tarpu „blogas“ bankas likviduojamas, kas ir buvo padaryta AB „Ūkio bankas“ atveju. Akcentuotina, jog tapęs nemokus didelis, svarbią vietą rinkoje užimantis bankas įprastai valdo didelį portfelį „blogų“ paskolų. Taigi, išskaidant nemokų banką į „gerą“ ir „blogą“ minimizuojamos sisteminės finansų sistemos „griovimo“ rizikos, kurios įprastai kyla, kai nemokus tampa didelis rinkoje veikiantis bankas. Pagrindinė tokio banko pertvarkymo nauda yra ta, kad tai leidžia „geram“ bankui išimtinai susikonscentruoti į verslą, nebereikia skirti resursų „blogų“ paskolų valdymui ir tiesioginėm likvidavimo procedūrom.

4. Kai kurie kiti banko pertvarkymo teisiniai mechanizmai

4.1. Banko verslo pardavimas (angl. *mergers and acquisitions*). Bendrąja prasme verslo pardavimo mechanizmas – tai pertvarkymo institucijos vykdomas kredito įstaigos, atitinkančios restruktūrizavimo sąlygas, nuosavybės priemonių arba turto, teisių ar įsipareigojimų perdavimas pirkėjui. Bankas reorganizuojamas, pertvarkomas ir likviduojamas Civilinio kodekso, Bankų įstatymo, Finansų įstaigų įstatymo ir Akcinių bendrovių įstatymo nustatyta tvarka⁵⁵. Jeigu finansinių sunkumų turintis bankas yra nemokus arba jam gresia nemokumas, priežiūros institucija, pagal vyraujančią tarptautinę praktiką, paprastai prieš priimdama sprendimą dėl banko nemokumo stengiasi surasti pirkėją, paprastai kitą finansų įstaigą, tikintis, jog pirkė-

55 Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, *supra* note 12, 78 straipsnis.

jas įsigys banką kaip visumą, t. y. parduoti banką kaip veikiančią verslą. Taikydamos verslo pardavimo priemonę ir bankui esant nemokiam, pertvarkymo institucijos gali komercinėmis sąlygomis parduoti įstaigą arba visą, arba dalį jos verslo nereikalavimos akcinių sutikimo arba nesilaikydamos procedūrinių reikalavimų, kurie galiotų kitais atvejais. Tokiu atveju perkantis bankas gauna ne tik visą finansinių sunkumų turinčio banko turtą ir įsipareigojimus, bet ir tampa juridinio asmens savininku. Techniškai banko įsigijimas gali įvykti perleidžiant finansinių sunkumų turinčio banko akcijas perkančiajam bankui (*tiesioginis susijungimas*) arba įkuriant naują banką kontroliuojančią bendrovę (*holdingas*), kuri kontroliuotų abu bankus⁵⁶. Tokiu atveju pagal egzistuojančią teisinį reguliavimą Lietuvoje priežiūros institucija turi teisę skubiai parduoti finansinių sunkumų turinčią banką. Jeigu bankas būtų uždarytas dėl nemokumo, automatiškai banko turto ir įsipareigojimų skaidrumas būtų abejotinas ir atitinkamai surasti norintį pirkti banką taip pat būtų sudėtinga⁵⁷. Be to, pati valstybė gali išpirkti finansinių sunkumų turinčio banko turtą, suderinus su konkrečiu banku pirkimo–pardavimo sąlygas ir kainą⁵⁸. Reikia pažymėti, jog Lietuvoje banko turtas gali būti išperkamas tik tuo atveju, jei Lietuvos bankas pateikia išvadą, kad šios finansinio stabilumo stiprinimo priemonės panaudojimas leistų atkurti riziką ribojančių normatyvų vykdymą ar kitaip sustiprintų banko stabilumą ir patikimumą. Taigi, verslo pardavimo priemonė turėtų sudaryti sąlygas valdžios institucijoms parduoti kreditų įstaigą ar jos veiklos dalis vienam ar daugiau pirkėjų be akcinių sutikimo. Taikydamos verslo pardavimo priemonę, valdžios institucijos tą įstaigą arba jos veiklos dalis turėtų pateikti rinkai atvirai, skaidriai ir nediskriminuodamos, kartu siekdamos kiek įmanoma pakelti pardavimo kainą, nesuteikti pirmenybės atskiriems potencialiems pirkėjams, vengti interesų konfliktų.

4.2. Laikinis bankas. Iš esmės laikinasis bankas yra juridinis asmuo, kuris visas priklauso vienai ar daugiau viešųjų institucijų (tarp kurių gali būti pertvarkymo institucija) ir kuris sukuriamas tam, kad perimtų visą ar tam tikrą pertvarkomos kredito įstaigos turtą, teises ir įsipareigojimus, kad teiktų visas arba tam tikras jos paslaugas ir vykdytų visą arba tam tikrą jos veiklą. Paminėtina, jog Lietuvos bankas Lietuvoje veikiančioms bankams susidūrus su mokumo problemomis svarstė ir laikinojo banko įsteigimo opciją. Pagal dabartinį teisinį reguliavimą⁵⁹ Lietuvos banko leidimas įsteigti laikinąjį banką nėra reikalingas, tačiau laikinasis bankas turi gauti licenciją, o Lietuvos bankui palikta teisė nustatyti ne ilgesnį kaip 3 mėnesių terminą, per kurį laikinasis bankas privalo įvykdyti visus leidimui įsteigti banką ir banko licencijai gauti nustatytus reikalavimus⁶⁰. *Laikinis bankas* gali būti įsteigtas tuo atveju, kai Lietuvos

56 Marinc, M.; Vlahu, R., *supra* note 8, p. 44.

57 *Supra* note 1, 3 straipsnis.

58 *Ibid.*, 6 straipsnis.

59 *Supra* note 1., 7 straipsnis.

60 *Ibid.*

bankas pateikia išvadą, kad įsteigti laikinąją banką būtina tam, kad laikinajam bankui galėtų būti perduoti banko, dėl kurio finansinės būklės kyla grėsmė bankų sistemos stabilumui ir patikimumui, turtas, teisės, sandoriai ir įsipareigojimai⁶¹. Reikia pažymėti, jog laikinojo banko pagrindinis tikslas yra jo vėlesnis pardavimas, įmanomas arba parduodant laikinojo banko akcijas, arba parduodant laikinojo banko turtą, teises, sandorius ir įsipareigojimus vadovaujantis Lietuvos Respublikos bankų įstatymu. Nors laikinojo banko steigimas galėtų būti greitas ir sklandus, šiam bankui reikėtų perduoti nemokaus banko turtą, teises, sandorius ir įsipareigojimus. Laikinas bankas perimtų „gerąją“ banko turto dalį, todėl valstybės lėšos būtų naudojamos ne tik steigiant laikinąją banką ir įnešant lėšas į kapitalą, bet ir perkeltiant draustus įsipareigojimus (kurių nepadengtų parduodamas turtas) indėlininkų atžvilgiu. Laikinas bankas turėtų būti likviduojamas, jeigu jo niekas nenupirktų per dvejus metus (daugiausia terminą galima pratęsti iki 5 metų)⁶². Tai reiškia, jog tokio mechanizmo sėkmingas įgyvendinimas itin priklausytų nuo laikinojo banko galimybės gana trumpu laikotarpiu veikti pelningai. Priešingu atveju kyla pagrįstas klausimas, ar rinkoje atsirastų pirkėjas, norintis įsigyti laikinąją banką. Taikydamos laikinos įstaigos sukūrimo priemonę, pertvarkymo institucijos gali visą ar dalį įstaigos verslo perduoti valstybės kontroliuojamam subjektui. Laikinos įstaigos veikla yra laikina, o bendras tikslas – tinkamomis rinkos sąlygomis verslą parduoti privačiam sektoriui.

Apibendrinami galime teigti, jog užklupus finansų krizei Lietuvoje bankų sektoriaus įstaigų turimas kapitalas ne visais atvejais buvo pakankamas tiek kiekybės, tiek kokybės požiūriu, todėl prireikė precedento neturinčios nacionalinių valdžios institucijų paramos bei atitinkamų banko pertvarkymo teisinių mechanizmų panaudojimo. Prieš taikant tiesioginio likvidavimo procedūras reikia atidžiai įvertinti banko verslo pertvarkymo galimybes. Itin svarbu, kad priežiūros institucija vadovautųsi skaidrumo ir viešumo principais, kurie leistų užtikrinti visuomenės pasitikėjimą bankine sistema ir išvengti mokėjimų sistemos „irimo“, minimizuotų indėlininkų, vyriausybės, indėlių draudimo fondo nuostolius ir sumažintų neigiamas ekonomines pasekmes.

Išvados

Pagal dabartinę teisinį reguliavimą Lietuvoje nemokaus banko pertvarkymo teisiniai mechanizmai turėtų būti suprantami kaip įprastinės bankroto procedūros (likvidavimo) alternatyva ir kompleksinių tiek teismine, tiek neteismine tvarka vykdomų priemonių visuma, tam tikras banko restruktūrizavimo procesas, skirtas žlungančio banko sukeltoms problemoms spręsti. Atsižvelgiant į bendrąjį viešąjį interesą

61 Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, *supra* note 12, 76 straipsnis.

62 Lietuvos Respublikos finansinio tvarumo įstatymas, *supra* note 10, 7 straipsnis.

(grėsmė finansiniam stabilumui, ypatingos svarbos banko funkcijos ir (arba) indėlių, klientų turto ir viešųjų lėšų saugumas), banko pertvarkymo teisinis mechanizmas turėtų būti suprantamas ir kaip tam tikras teisinis procesas, skirtas banką restruktūrizuoti ir / arba likviduoti.

Likviduojant banką pagal įprastinę bankroto procedūrą gali kilti pavojus finansiniam stabilumui, nutrukti esminių paslaugų teikimas, todėl pritaikius tam tikrą banko pertvarkymo teisinį mechanizmą ir tik tuomet likvidavus banką tikėtina, jog būtų didesne apimtimi išsaugotas finansų sistemos stabilumas, užtikrintas esminių paslaugų teikimas, sumažinama viešojo finansinė parama.

Banko pertvarkymo teisiniai mechanizmai turėtų būti taikomi, kai banko negalima likviduoti keliant įprastinę bankroto bylą kartu nedestabilizuojant finansų sistemos ir kai reikia imtis priemonių, kad būtų sparčiai perduotos ir tęsiamos sistemai svarbios funkcijos, ir kai negalima pagrįstai tikėtis alternatyvaus privataus sprendimo, įskaitant esamų akcininkų arba trečiojo asmens vykdomą kapitalo padidinimą, kuris būtų pakankamas visiškai įstaigos gyvybingumui atkurti. Banko restruktūrizavimo mechanizmų panaudojimas turi užtikrinti mokėjimo ir dalies kitų finansinių paslaugų teikimo žlungančio banko klientams tęstinumą labiau nei realizuojant visą bankrutuojančio banko turtą bankroto procedūros metu. Svarbiausia yra tai, kad restruktūrizuojant banką būtų išsaugota žlungančio banko maksimali turto (aktyvų) vertė ir maksimaliai užtikrinami visų kreditorių interesai.

Laiku ir tinkamai pritaikius banko pertvarkymo teisinį mechanizmą atsiranda teigiamo socialinio poveikio galimybė: pirma, dėl to, kad mažinama sisteminės bankų sektoriaus krizės tikimybė ir saugoma nuo ekonominės gerovės nuosmukių po bankų sektoriaus krizių; ir, antra, dėl tinkamo banko restruktūrizavimo mechanizmo pritaikymo kiek įmanoma sumažinami dėl paramos kredito įstaigos nemokumo atveju mokesčių mokėtojams tenkantys nuostoliai. Neadekvatus restruktūrizavimo modelio parinkimas gali sukelti vėlesniame etape (bankroto procese) daug teisinių problemų ir didelių nuostolių visoms suinteresuotoms šalims, pavyzdžiui, atitinkamai palaipsniui mažėja banko turto vertė.

Vienas pagrindinių banko pertvarkymo tikslų – užtikrinti teisinį tikrumą, tęstinumą, skaidrumą ir numatomumą, susijusį su požiūriu į akcininkus bei banko kreditorius, ir išsaugoti maksimalią turto vertę, kuri kitu atveju neišvengiamai sumažėtų bankroto atveju. Be to, banko restruktūrizavimo galimybė turėtų skatinti neapsidraudusius kreditorius geriau įvertinti su jų investicijomis susijusią riziką bei daugiau domėtis bankų teisine aplinka ir finansine veikla (sumažinti „*moral hazard*“ reiškinio pasekmes).

Literatūra

- Campbell, A. Bank insolvency and the problem of nonperforming loans. *Journal of Banking regulation*. UK, 2007.
- Directive of the European Parliament and of the Council establishing a framework for the recovery and resolution of credit institutions and investment firms and amending Council Directives 77/91/EEC and 82/891/EC, Directives 2001/24/EC, 2002/47/EC, 2004/25/EC, 2005/56/EC, 2007/36/EC and 2011/35/EC and Regulation (EU) No 1093/2010.
- Europos Komisijos 2012 m. birželio 22 d. informacinis pranešimas. Briuselis, MEMO/12/478. 478 [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-23]. <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-478_lt.htm#PR_metaPressRelease_bottom>.
- Hoelscher, David S. *Bank restructuring and resolution*. New York: Palgrave Macmillan, 2006.
- Hupkes, Eva H. G. *The legal aspects of bank insolvency. A comparative analysis of Western Europe, the United States and Canada*. Kluwer law international. 2000.
- International monetary fund and the World bank report. April 17, 2009 "An overview of the legal, institutional, and regulatory framework for bank insolvency". VA, USA: World Bank Publications.
- Lastra, R. M. *Cross-border bank insolvency*. New York: Oxford university press, 2011.
- Lietuvos banko valdybos 2013 m. vasario 18 d. nutarimas Nr. 03-31. „Dėl AB „Ūkio bankas“ nemokumo“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-13]. <https://www.lb.lt/lietuvos_banko_valdybos_nutarimai?&pg=9>.
- Lietuvos banko valdybos 2011 m. lapkričio 16 d. nutarimas Nr. 03-186 „Dėl AB banko „Snoras“ veiklos apribojimo“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-03-13]. <https://www.lb.lt/lietuvos_banko_valdybos_nutarimai?&pg=9>.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2012.
- Lietuvos Respublikos finansinio tvarumo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 93-3985.
- Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 54-1832.
- Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 91-3891.
- Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 65-2635.
- Marinc, M.; Vlahu, R. *The Economics of Bank Bankruptcy law*. Berlynas: Springer – Verlag Berlin Heidelberg, 2012.
- Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council establishing uniform rules and a uniform procedure for the resolution of credit institutions and certain investment firms in the framework of a Single Resolution Mechanism and a Single.
- Vilniaus apygardos teismo 2011 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. B2-7791-611/2011.

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama banko pertvarkymo teisinė kategorija. Siekiama supažindinti su Lietuvos teisinėje sistemoje egzistuojančiais bankų pertvarkymo teisiniais mechanizmais, banko pertvarkymo teisinių mechanizmų samprata. Analizuojami šių mechanizmų pagrindiniai principai ir tikslai, aptariamos pagrindinės banko pertvarkymo sąlygos, atskleidžiamos pagrindinės teisinės pasekmės, kylančios pritaikius tam tikrą teisinį mechanizmą.

Reikšminiai žodžiai: banko nemokumas, banko likvidavimas, banko pertvarkymas, banko pertvarkymo teisiniai mechanizmai, finansų krizė.

BANK RESOLUTION MECHANISMS ACCORDING TO LITHUANIAN CASE STUDY

Tomas Ambrasas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. Recently, the banking industry has faced considerable challenges in Lithuania. Two banks faced insolvency almost in a year's time. These cases subsequently have undergone dramatic changes in society, which now has a new legal viewpoint. Resolution and the bail-out of failing banks have an impact on the perceived credit risk as well as the financial soundness and the solvency of banks. Besides, they lead to many legal issues, which should be investigated at a scientific level. Regarding bank insolvency proceedings, essentially there are two options: direct liquidation (bank bankruptcy) or bank resolution (different legal techniques of restructuring). The main objective of bank restructuring is to restore individual banks or their solvency, merge, sell, or recapitalize banks, recover assets, operations and procedures. On the other hand, the main objectives of bank liquidation are to reduce creditors' losses and to eliminate insolvent banks from the market under the regular insolvency procedures. The main objective of the paper is to analyze bank resolution methods from the perspective of Lithuanian law. Bank insolvency law is not analyzed and investigated essentially in the Lithuania's scientific field. Two issues are analyzed in this paper: legal options and legal mechanisms of bank resolution and, on top of that, effects of implementing bank resolution tools. Resolution tools are interconnected with recent Lithuanian bank insolvency cases and based on their practice. The main aim of the article is to analyze, investigate and expose bank resolution techniques according to the Lithuanian law system. The statements are derived from analyses of scientific literature, relevant legislation, practice of the courts and relevant reports. The paper is written from the perspective of Lithuanian law.

Keywords: bank resolution, bank liquidation, bank insolvency law, financial crisis.

Tomas Ambrasas, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Verslo teisės katedros lektorius ir doktorantas. Mokslinių tyrimų kryptis: banko nemokumo teisė (tiesioginio likvidavimo ir pertvarkymo procedūros).

Tomas Ambrasas, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Business Law, lecturer and doctoral student. Research interests: bank insolvency law (liquidation and resolution procedures).